

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ГРИЦЮТА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

ПРОЗА Т.ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО РОМАНУ ВИХОВАННЯ

10.01.02 - українська література

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1993

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00519627 (U)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Робота виконана у Відділі шевченкознавства Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України

Науковий керівник - доктор філологічних наук
В.С.Бородін

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор
І.О.Денисюк
- кандидат філологічних наук
М.П.Бондар

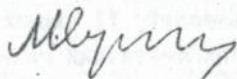
Провідна організація - Одеський університет ім.І.І.Мечнікова
(кафедра історії української літератури)

Захист відбудеться "___" _____ 1993 року о ___ год.
на засіданні спеціалізованої ради по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук (Д 016.35.01)
при Інституті літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України за адресою:
252001, Київ-1, вул.Грушевського, 4.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України.

Автореферат розіслано 24 квітня 1993 року

УЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук

 М.М.СУЛИМА

Проблем. жанрової своєрідності прози Шевченка, її входження в контекст усталених у західноєвропейських літературах генологічних систем, трактування повістей Шевченка як художнього явища в зв'язку з процесами формування романного мислення інтерпретувались доперішнім шевченкознавством досить скупо, лише в загальних рисах, хоча вивчення цих питань крізь призму осмислення особистості митця як багатогранної творчої індивідуальності, різноманітної у формах художнього самовираження, становить безсумнівний інтерес.

Проза Шевченка відображення жанрового пошуку, що превалює над рецептивним залозиченням стереотипів і схем. Розвиваючись у руслі основних тенденцій європейської романної творчості, художня проза Шевченка значною мірою відбила не тільки характер літературної генези і філософсько-естетичної думки в Україні середини минулого століття, а й концептуальні напрямки жанрово-тематичного змістонаповнення європейських літератур у ракурсі просвітительських світоглядних засад. Саме в повістях Шевченка принципи і традиції пізнього Просвітництва одержали яскраве ідейне та художнє втілення. По суті мова йде про сформований в своїх найбільш виразних формах у межах просвітительського реалізму жанровий різновид роману – роман виховання, представлений в західноєвропейських літературах іменами Віланда, Воцеля, Жан-Поля, Гете, Новалиса, Тіка, Іммермана, Штіфтера, Келлера, Готгельда, Фітцінга, Стерна, Вальтера Скотта, Діккенса, Руссо, Вольтера, Мюссє, Красіцького та ін., роман, особливості якого вже у XVIII ст. були теоретично осмислені, зокрема, в роботах Гердера та Бланкенбурга¹.

Звернення до питань жанрової модифікації роману виховання в Шевченковій прозі – його жанрової специфіки і комплексу сюжетно-композиційних та образних домінант – дає можливість відкрити новий ракурс у шевченкознавстві, оскільки привертає увагу до проблем структурних особливостей жанру, які розвиваються на основі стадіальних ідейно-тематичних парадигм і серед яких основною є ідея становлення особистості. Її еволюційні і деструктивні комплекси, що складають морально-етичний та естетичний потенціал поступу.

Розвиваючись у руслі основних тенденцій європейської романної творчості, проза Шевченка є, проте, цілком оригінальною, на-

¹Herder J.W. Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit; Blankenburg Ch. F. Versuch über den Roman. Leipzig und Legni. 1774.

ціонально самобутньою. Тому уявляється важливим розкрити її зв'язок і з національною традицією жанру роману виховання.

Отже, актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересом до прози Шевченка в широкому ідейно-філософському контексті розвитку даного жанру, з необхідним урахуванням його формально-структурних ознак, що з очевидністю сприятиме науковому збагаченню сучасного шевченкознавства, оскільки робиться спроба типологічного зіставлення, а відтак і якісно нового осмислення художньої прози Шевченка. В цьому, власне, і полягає наукова новизна роботи.

Ії концептуальність знаходить свій вияв у тому, що прозова спадщина Шевченка досліджується через призму новітніх надутків сучасного теоретичного та історико-літературного трактування питань жанрової специфіки роману виховання.

Мета і завдання дослідження. Основна мета дисертації полягає в тому, щоб на конкретному матеріалі – повістях Т.Шевченка – дослідити своєрідність жанротворчих елементів роману виховання періоду формування і становлення в його національному варіанті крізь призму типологічних співвідношень із відповідною традицією в європейських літературах, де ця її жанровий різновид на даний час був уже оформлений у своїх класичних зразках. Не маючи на меті охопити всі можливі аспекти, дисертант передовсім прагнув ґрунтовніше висвітлити проблему жанру і композиції, а також проблему структури героя і характеру, з'ясувати засоби вираження конфлікту, що характеризується в цьому жанровому різновиді рядом типологічних констант, а також звернути увагу на засоби авторської презентації на різних рівнях жанрової моделі.

У зв'язку з окресленою метою постало ряд завдань. Йдеться про те, щоб виявити, як саме синтезувалися в прозі Шевченка типологічно близькі формально-структурні й ідейно-філософські парадигми: сюжетні, образні, мотиваційні стилі. Автора дисертації цікавить, що тут було привнесено традиціям і що трансформовано, осмислено й переосмислено на основі індивідуальних творчих, філософських етичних міркувань – яким був власний художній світ Шевченка, його власна концепція становлення особистості.

Завдання полягало також у тому, щоб розглядати прозу Шевченка, беручи до уваги безумовну органічну близькість стилістичної системи його поезії, прози й живопису в сфері несеності іричного і епічного, ментального і інтуїтивно-емпіричного, мануального

біографічного художньо втвореного. Крім того, зверталась увага на "дуалізм Шевченка" - питання, порушене нетрадиційним шевченкознавством¹, концепція якого обґрунтовується двома полісемантичними формами творчого і особистісного самовираження митця на інтелектуальному й емоційному (імпресивно-експресивному) рівнях.

Методологічну основу дослідження становить принцип історизму. При цьому діахронічний аспект дає можливість виявити певні структурно-типологічні компоненти та інтрожанрові парадигми в повістях Шевченка як варіанті роману виховання, а сінхронічний аспект дозволяє розкрити своєрідність конкретнос-історичного змісту, що трансформує традиційно усталену жанром художню систему. В результаті на основі досліджуваного художнього матеріалу складається уявлення про закономірності співвідношення змісту і форми, про набутки історичної поетики, поняття про структурно-типологічну природу жанру і його історичну мінливість. У роботі використано також порівняльно-типологічний і порівняльно-історичний методи.

Для розробки наукових критеріїв дослідження використано і враховано теоретичні розробки з питань генеалогії роману виховання, зокрема його жанрової типології і концепції героя (роботи М.Бахтіна, А.Діалектової, А.Зуєва, Д.Затонського, М.Кудіна, М.Мудасіті, С.Гайжюнаса, І.Влодавської, а також таких зарубіжних учених, як Д.Баклі, С.Хоув, Г.Борхердт, А.Шец, К.Фістор, Ю.Шарфшвердт, А.Редер, Ф.Мартині, Р.Паскаль, Г.Сейдлер, В.Прейзенданц, Л.Кен, Ю.Якобс, М.Хірш. Щодо проблеми вивчення характеру і концепції особистості, то основна увага зверталась на праці Л.Гінзбург, З.Кирилюк, С.Тураєва, В.Троїцького, Г.Фрідлендера, Ю.Манна; щодо проблеми образу автора і репрезентації авторської свідомості - на праці М.Бахтіна, Л.Гінзбург, Б.Кормана, К.Петросова, В.Смілянської; щодо питань сюжету в теоретичному і типологічному висвітленні - на праці Ю.Лотмана, Н.Утекіна, Г.Поспелова, Б.Добіна, Л.Цилевича, Л.Левітана та ін.

Джерельною базою дослідження є не тільки художні твори Шевченка, але також його епістолярій і щоденник. З метою відтворення типологічного контексту залучаються класичні зразки жанру - романи виховання. Ж.-Ж.Руссо, Й.-В.Гете, Жан-Поля, Г.Келлера, В.Наріжного, С.Т.Аксакова, О.Герцена, Л.Толстого та ін.

Практичне значення дисертації. Вона дає можливість істотно розширити існуючі уявлення про своєрідність і типологічні риси ху-

¹ Див.: Грабович Г. Шевченко як міфотворець. К., 1991.

дожньої прози Шевченка, про особливості жанрового і образного мислення поета, зміст його соціально-філософського кредо. Результати даного наукового дослідження можуть бути використані при створенні синтетичних, узагальнюючих праць (типу "Історії літератури"), при створенні праць із проблем жанру, стилю, психології творчості, в компаративістичному літературознавстві, а також у курсах з теорії та історії літератури у вищих і середніх навчальних закладах.

Апробація роботи. Дисертація обговорена і схвалена відділом шевченкознавства Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН України. На тему дисертації виголошено доповіді на науковій конференції "Т.Г.Шевченко: Історія і сучасність" (Київ, 1989), шевченківській конференції в Одеському університеті (1989), ХХІХ та ХХХ науковій шевченківській конференції (Одеса, 1991; Донецьк, 1993), конференціях молодих учених в Інституті літератури ім.Шевченка АН України (1988, 1989). Дисертаційне дослідження одержало апробацію також у вигляді статей ("Слово і час", 1991, № 12; 1993, № 8, Вісник Київського університету. Історико-філологічні науки, Вип.8, К., 1992). Відповідний список подано в кінці автореферату.

Структура і об'єм роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків і списку літератури. Обсяг - 197 стор.

У "Вступі" обґрунтовуються актуальність і новизна проблеми, сказано про ступінь її вивчення, визначаються мета і завдання дослідження, а також висвітлюються проблеми генези роману виховання в українській і європейських літературах; особлива увага приділяється теоретичному аспекту досліджуваної жанрової модифікації.

Перший розділ - "Структурно-типологічні особливості повісті "Близнець" як жанрового різновиду роману виховання".

Звернення Шевченка до жанру виховного роману відбиває специфіку бачення ним світу і суспільства, його пошуки етико-естетичного ідеалу. Лейтмотивом повісті "Близнець" є думка, згідно з якою людина, розвиваючись, проходить складний шлях особистісного становлення, причому домінують тут вплив обставин і середовища. Це останнє місце в цьому зв'язку відводиться християнській моралі, релігійним почуттям, етнопедагогіці. Характер формується життям, оточенням а відтак індивідуальність зі своїм комплексом психо-емоційних та морально-етичних парадигм перебуває в постійній динаміці. Обстоючи просвітительські тенденції перші чисті в людській природі добра, гармонії й краси в душі ідей Дж.Локка, Рус-

со, Песталоцці, приймаючи принципово споріднені власним думки про виховання Г.Сковороди, Шевченко прагне до зображення аналітичної характерології, усвідомлюючи, що антропологічна і суспільно-соціальна сутність людини перебувають у діалектичній єдності. За Шевченком, їх співіснування, подеколи суперечність, неадекватність - при незаперечному переважанні суспільного над природним - є джерелом розвитку, еволюції або ж занепаду особистості, джерелом гармонії чи дисонансів у мікро- і макровітах. Тим самим Шевченко наближається до розуміння соціального детермінізму.

Концепція антропологізму в трактуванні Шевченка у своїй сутності збігається з обґрунтованою пізніше М.Бахтінім концепцією двоєдиного динамічного становлення людини і світу¹, коли час і простір входять в єство людини, а її еволюція являє собою відображення саморозвитку й оновлення світобуття. Генетично ця думка склалася в епоху Просвітництва, зокрема на німецькому ґрунті в "ідеї виховання людського роду" у Лессінга та Гердера, художнього втілення вона набула у ранньому біографічному романі виховання (Віланд, Вецель, Філдінг, Стерн, Гіппель, Жан-Поль), згодом знайшла розвиток у романній творчості Гете, на ґрунті української літератури дала свій історико-національний варіант (еволюція жанрових домінант від житійної літератури включно до повістей Г.Ф.Квітки-Основ'яненка, які можна вважати предтечею роману виховання в українській літературі).

Слід особливо підкреслити, що концепцію "виховання" Шевченка неможливо розглядати, випустивши з уваги безоумівно важливі в художньому та історіософському контексті його творчості, в його феномені індивідуальної психоаналітичної концепції такі структури історії й культури українського народу, як фольклор і міфологія, християнство, духовно-етична дидактика Біблії, традиція літописання, і далі "Історія Русів", розвиток книгодрукування, становлення вищої освіти в Україні - від братських шкіл, Києво-Могилянської та Острозької академій до Харківського та Київського університетів, вплив на духовну долю поета будительних тенденцій Кирило-Мефодіївського братства. Всі ці смислові чинники в ідейно-тематичному контексті повістей мають концептуально-семантичне, а також емоційно-психологічне навантаження. Вони є опосередкованим носієм і смисловим вираженням авторської ідеї виховання національного ха-

¹ Див.: Бахтин М.М. Роман воспитания и его значение в истории реализма // Эстетика словесного творчества. М., 1976. - С.199-249.

рактеру, що особливо виразно прозвучала в повісті "Близнець".

Проблема впливу історико-національної стихії на характер - одна з принципових складових авторської концепції взаємозв'язку людини і середовища, одна з домінуючих рис Шевченкового антропологічного детермінізму; таким чином, історико-національна функція людини перетворюється в структурний принцип образотворення, де має значення кожна із субстанціональних особливостей характеру. Своєрідність художньо-філософського підходу до проблеми розкривається на конкретиці образів, серед яких найпомітнішими є постаті оотника Сокири, Савватія, Степана Левицького, Глибокий ідейно-семантичний смисл має і геральдичний образ роду Сокир ("Близнець"), а також духовно-етична концепція центральних образів повістей "Наймичка", "Варнак", "Музикант". Таке трактування національного характеру вирізняє виховавчі тенденції Шевченкових повістей в колі інших, подібних за жанром творів, де герой за маскою посередності, що впливає з принципово узагальнюючих засад характеротворення, втрачає свою національну окресленість, яка може бути встановлена лише із зовнішніх реалій, зокрема, із сюжетного змісту, моделі хронотопу, а також фігури автора. Герої просвітницького роману виховання (Вільгельм Мейстер, Агатон, Еміль, Зелений Генріх, Том Джоно, Трістам Шенді) національно аморфні, вони не мають ні національної, ні історичної визначеності, оскільки концепція національного характеру ще не утвердилася.

Типологічна співвіднесеність повісті "Близнець" в межах генотипу роману виховання розкриває можливості трансформації жанру. У зв'язку з цим постає проблема оновлення й розвитку жанрової традиції, розбулови типологічних структур шляхом втручання оригінальних неологізмів і новотворів у сталу систему жанрових конотант. Сукупність домінант у структурі сюжету - лінійно-біографічний принцип композиції; концепція становлення особистості, котра перебуває в постійній духовно-етичній еволюції; сюжетна модель: "роки навчання" і "роки мандрів", що включає такі компоненти роману виховання: як час і простір (хронотоп дороги); протагоніст і виховання; мотив духовного наставництва, персоналізований постатями "скраєвих особистостей"; архітектоніка центрального образу-характеру як духовно-естетичного центру; конструктивна роль автора; трагіційний автобіографізм - усе це відтворює модель жанру, становить його стержень, однак не обмежує художню формулу концепції виховання в індивідуально авторській інтерпретації. Принцип полярнос-

ті героїв (структура бінарного образу-характеру), послідовність вибудови конфлікту на ряді опозицій морально-етичного і філософсько-естетичного характеру, співвідношення індивідуального і магистрального сюжетів у їх внутрішній і зовнішній формах вияву, неологізми композиції, концепція національної типології характеру, ліризм, як одна із конструктивних рис поезики, оміливе познання романтизму з традиційно просвітницькими канонами - ці своєрідні новації розкривають різноманіття шляхів виходу митця за межі жанрової традиції, охоплюють сукупність модифікацій жанру в прозі Шевченка. Таким чином, жанрова традиція може давати необмежені можливості, зумовлені, зокрема, національною специфікою розвитку жанру й типом художнього мислення автора.

Порівняльно-типологічний принцип наукового дослідження дозволяє виявити в повісті Шевченка своєрідність конкретно-історичного змісту, що трансформує усталену жанром художню систему. Насамперед це позначилось на своєрідній семантиці сюжетно-фабульних парадигм, які, попри жанрову сталість моделі "виховання", продуктивно вплинули на композицію образної системи. Зокрема, на увагу заслуговує стилістика центральних образів-характерів.

Підкреслена антитеза при розкритті духовного й морально-етичного ества героїв виділяє як смислове ядро бінарний образ, двоєдина структура котрого являє собою протиставлене поєднання характерів, що розвиваються в рівновеликих подієво-часових вимірах, але із зворотною семантикою.

Концептуальна загостреність бінарного образу окреслюється крізь призму парадоксальної спільності між характерами-антиподами. Саме завдяки показу кожного з близьких у співмірності й зіставленні з іншим увиразнюється глибина духу, багатство інтелекту, моральна довершеність одного й суцільне спустошення, нікчемність іншого, зворотної його до тваринної подоби.

Семантична структура біполярного образу містить у собі ніби персоналізоване "добро" і "зло", позитивні і негативні життєві начала. Протиборство антиномічних начал відбувається на рівні ідей, роздумів, кінцевих висновків. На їх основі автор моделює свою концепцію становлення особистості, яке відбувається в поєднанні із суспільними й морально-етичними детермінантами соціуму.

Своєрідна побудова бінарного образу в повісті Шевченка, очевидно, бере витоки з біблійних джерел. Архаїчний мотив старозавітної легенди про Авеля й Каїна, втративши жорстокий акцент брато-

вбивства, набрав у "виховній" повісті Шевченка нового й актуального трактування.

Певну роль у структурній будові бінарного образу відіграла й провітницька література, яка пильно ставилася до проблем виховання. Аналог механізму біполярності, коли двом героям задані різні вихідні умови формування, знаходимо в повісті М.Карамзіна "Чувствительный и холодный" (1803); поглиблена філософська інтерпретація бінарної структури наявна і в романі М.Карамзіна "Рыцарь нашего времени" (1803).

У поезії Шевченка тенденція до антитетичності – одна з найпоширеніших форм образності¹, що, межуючи з контрастом і протиставленням, відповідала Шевченковому світосприймалю з його гострим відчуттям суперечності життєвих явищ, людських характерів. Зображувальні можливості антиномії приваблювали Шевченка, романтика і реаліста, насамперед своєю дієвістю і аналітичністю. Отже варто простежити генезу бінарного антитетичного образу в ряді творів Шевченка.

Рецепцію мотиву Каїнового братовбивства знаходимо, зокрема, в поемі "Тризна". Твір цей, насичений алегоричними образами, символікою, з глибинним підтекстом – уто Шевченкового розуміння особи Христа дає філософськи узагальнене поняття гуманізму, любові до ближнього – на протизагу настроям несправедливості, антагонізму. "Когда брат брата алчет крови, Ты сочетал любовь в чужих"², – двоступенева антиномія – на вертикальному і горизонтальному рівнях – конденсує думку про те, що не кривна, а духовна спорідненість єдиної людяності і добро. Будуючи думку на антиномічних паралелях, Шевченко переосмислює старозавітний мотив у світлі християнської моралі. Організація центрального образу поеми, Безталанного, сконцентрована на поєднанні протилежностей: недосконалої й прагненні до найвищих ідеалів, божественності і диявольської спокуси, що борються в душі ліричного героя. Як у душі героя "Тризни" вирують дві стихії – ангельська і демонічна, так поляризуються і герої "Москал вої криниці" (у другій редакції). Варнак і Максим виступають як дві сторони одного образу. У плані психологічно-емоційної відповідності ці біполярні характери єлизи кі за природою до лірич-

¹ Див. про це: Чамата Н.П. Поетика контрасту в поезії Т.Г.Шевченка // Рад. літературознавство. – 1976. – № 3. – С.49-63.

² Тарас Шевченко. Поеми відривки: У 12 т. – К., 1989. – Т.1. – С.159.

ного героя "Тризни".

Подальшу інтерпретацію бінарного образу бачимо в містерії "Великий льох". Твір дає антитетичний образ близнюків Іванів¹, що із сфери особистісної, морально-етичної веде до осмислення глибинних процесів у житті та історії народу, нації, української держави. Для нас "Великий льох" тим більш цікавий, що паралелі його алегорично-образних реалій, конкретних ремінісценцій і певних персоналій дотичні, ба прозоро аналогічні, ідейно-структурному типу бінарних образів-характерів Шевченкових повістей.

Попередню спробу створення такого типу образу в художній прозі Шевченко робить у повісті "Музикант". Модель "жіночого варіанту" бінарного образу сестер Лізи і Наташі немовби апробувала ідею.

Бінарність образу "Елизнецов" має виразне композиційне оформлення в сюжеті повісті. В повісті "Елизнеци" спостерігаємо саме той випадок, коли "внутрішні, емоційно-омислові, тобто композиційні зв'язки між сюжетними епізодами (ситуаціями. - Н.Г.), іноді виявляються важливішими, ніж зв'язки власне сюжетні, причинно-часові"². Сюжетний паралелізм "єдності протилежностей", введений Шевченком у структуру виховного твору, набуває доцентрового прийому оповіді.

Рухієм композиції, джерелом саморозвитку характерів у повісті є показ героїв крізь призму ситуацій, в яких виявляються їх характер, риси вдачі, морально-етичні засади. Саме через ситуації лейтмотивом проходить домінанта еволюційно о розвитку особи у вихованні життям - обставинами і середовищем. Ситуації руються за принципом сюжетно-тематичної відповідності й утворюють бінарні опозиції.

Хронологічно першим і найбільш тривалим у художньому часі є контрастне зіставлення низки листів Саватія і Восима до отчого дому. Монологічне саморозкриття характерів ґрунтується на підкреслено індивідуальній образно-психологічній основі. Листи зіставляються як на зовнішньо-формальному рівні - за обсягом, частотою кореспондування, стилем, так і на внутрішньому - емоційно-змістовому. Введення епістолярію як художнього прийому свідчить про прагнення

¹ Див. зокрема: Іванів Ю.О. Коментар до "Кобзаря" Шевченка. - К., 1964. - С.265-266, а також: Шевченко Тарас. Кобзар / Ред., статті і пояснення д-ра Леоніда Білецького. - Вінніпег, 1952. - Т.2. - С.272-273.

² Див.: Введение в литературоведение / Под ред. Г.Н.Поспелова. - М., 1976. - С.175.

Шевченко проникнути у внутрішнє життя героя, що власне й становить необхідний елемент виховного жанру.

Тяжіння до різноаспектного змотивованого розвитку характерів, бажання аналітично висвітлити множинність граней особистості націлює автора на необхідність зіставити образи в царині культурно-естетичного. Мотив духовної самоцінності інтерпретується через бінарну сюжетну ситуацію, що моделюється як ілюстрація літературних і мистецьких зацікавлень Саватія і Зосима. На прохання Саватія вислати з Петербурга естамп "Останнього дня Помпеї" Зосим, після зволікань, купує братові копіячану літографію "Тінь Наполеона на острові Св.Блени". Величний твір Бржллова невідомий обмеженому гультяю-офіцеру, "листок испачканной бумаги из числа разных картинок", що продаються на Невському, уособлює його мистецькі запити. Натомість для нього гроші, навіть і невелика сума, - то річ! Саватія вразила поведінка брата.

Основні вузли ситуації виявляються в порівнянні вчинків, дій, роздумів, реакцій кожного з героїв. Логіка поведінки безпосередньо залежить од внутрішньої еволюції. Мотивування кожного з характерів визначається діючими обставинами, тим, як герой проявляє себе і як усвідомлює власне "я". Так Шевченко висвічує ключові моменти еволюційного розвитку, коли в душі героїв відбуваються духовно-емоційні зрушення, формуються риси характеру. Поєднання й переплетіння героїв у бінарних ситуаціях римується при переходах окремих лексем з одного ситуативного гнізда в інше (напр., у попередньо згаданій ситуативній парі: дієслова - дисал, прислал, написал, вишлет, купил, получил; іменники - естамп, літографія, картина, произведение). Кожне із слів варіюється в кількох інтонаційно-експресивних регістрах, що надає семантиці слів нових смислових значень. Стилїстика ситуативних зіставлень увиразнює й хронологічну співвіднесеність розвитку дії в "Близнецах".

Парні ситуації не ізольовані. Вони резонують, перемикаються, продовжують одна одну. Ситуативні пари ув'язуються в довгу низку мотивувань, зберігаючи всередині структури симетричну черговість паралельних сюжетних планів. Так, аналізоване вище ситуативне зіставлення знаходить логічне продовження в наступній бінарній ситуації: "Мертві душі" М.Гоголя і мизьковартісний роман "Ніклас - Ведмежа Лапа" М.Зотова. Інтелектуально-естетичне окреслення біполярних образів набуває продовження в колі літературних уподобань. Шевченко тим самим показує неспівмірність "персоніфікованих" цим двома духовних та інтелектуально-естетичних запитів Саватія і

Зосима, Духовний антагонізм героїв посилюється, виявляючи нові риси характеру Саватія, - вдумливе заглиблення в художній твір, захоплення його ідейно-змістовою та образною наснаженістю на противагу верхоглядству Зосима, задоволенню дешевим бульварним чтивом, що не спонукає до роздумів, інтенсивної роботи душі. В подальшому мотив духовності проявиться у ставленні близнят до культури народу, національної історії; в їхньому світогляді.

Розлоге ситуативне порівняння-протиставлення з площини інтелектуально-естетичної переходить до морально-етичних проблем. Конкретизуючись на вузлових реаліях інтимної біографії, Шевченко в формі натуралістично окреслених нарисів розкриває світ оправних, щирих і одухотворених почуттів і на противагу - розбещеність, аморальність, зневажання будь-яких святощів.

Вибудовується чітка система образного світу, яка ґрунтується на принципі антитези характерів. Головні герої полярно розмажують ідейну семантику повісті. Відтак у "Близнецах" наявні дві рівновеликі кульмінаційні точки розвитку людини - духовно-етично довершеної і здеградованої. Антиномія образів завдяки ситуативному контрасту утворює "двосвіт". Усі опіввідносні величини виховних ліній дихотомічні. Наслідок діалогічної структури сюжету в повісті вимальовується бінарна єдність образів-характерів.

В цій просвітительській за духовно-естетичним насиченням єдності утвердження й заперечення - неповторна овоєрідність і типологічна закодованість повісті Шевченка як жанрового різновиду роману виховання.

У даному разі проблема жанру із загальнотеоретичних площин переходить до розкриття можливих її трансформацій у конкретиці художнього твору. Логічно виникає проблема опіввідношення жанру й індивідуальності письменника. Не викликає сумніву, що життєздатність жанру, критерій його "назайманості" й "трансформації" залежать од процесу індивідуалізації. Синтез індивідуального і традиційного визначає, втоне, принцип, на якому побудована художньо-образна концепція. М.Бахтін і його послідовники, вивчаючи роман виховання XVIII-XIX ст., приймали за жанровий канон "одногогеройну" структуру. Герой трактувався як єдиний концептуальний центр сюжету, в якому абсолютизується внутрішнє ідейно-філософське "я" автора¹.

¹ Див.: Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. - М., 1981. - С.387-395.

татися і непередбаченими можливостями. Домовченківський роман виховання у сюжетному плані був одноцентровим, навіть у тому разі, якщо мав двох героїв-братів (Жан-Поль "Пустотливі роки" 1804), тобто їхні сюжетні лінії були нерівноцінні. У Шевченка в "Близнецах" опостерігаємо сюжетну двоцентровість. Аналогічний принцип композиції знаходимо вже тільки в літературі ХХ ст. ("Нарцис і Гольдмунд" Германа Гессе)¹.

Питання характеротворення розглядаються як сукупність еволюції авторської концепції та генези художнього образу у зв'язку з порушеною Шевченком проблемою становлення й розвитку особистості, що розкривається у світлі ідейно-художніх концепцій просвітительської естетики, яка зумовила "заданість" ідейно-тематичної колізії, "запрограмованість" сюжету, моделювання (зокрема, образу позитивного героя виховання) у відповідності із канонічними уявленнями про гармонійну сутність довершеної, духовно зрілої особистості.

Шевченків позитивний герой згідно з типологією роману виховання далекий від "титанічних" звершень й устремлінь, він - звичайна "середня людина" (жанрова традиція), однак за всією зовнішньою пересічністю, звичайністю - таїна духовного багатства, благородних прагнень, чеснот, наснага активної сили молодого покоління. По суті, в повісті Шевченка, мова йде про здорові сили нації, пробудження яких прагнули ще просвітники ХVІІІ ст. Це питання набувало в Україні середини ХІХ століття гострої актуальності, оскільки передбачало одну з форм вияву національного відродження. Щодо цього Шевченків герой виступав як попередник демократичного типажу, який склався вже в літературі другої половини ХІХ ст. І саме через образ позитивного героя Шевченко-прозаїк утверджував свій історичний оптимізм, віру в глибокі можливості людського розуму й невичерпні джерела духовності.

Зорієнтованість Шевченка на розкриття динаміки становлення характеру у розмаїтті особистісних виявів включала і болічні роздуми над тим, що шлях до самоствердження є складним, неодномірним і що він далеко не завжди приводить до позитивних наслідків.

Шевченкова концепція "втраченої особистості" постає через заглиблення у етико-філософську суть явища. Природа ганебних стосунків у середовищі, де панують влада грошей, сваволя, розбрат, де

¹ Див.: Гайжонас С. Роман виховання: Поетика і типологія жанра // Автореф. на соиск... канд. філол. наук. - М., 1980.

моральний розклад і духовне падіння проголошуються нормою життя й поведінки, змушувала поета визнати, що фундамент усього цього закладається суспільним вихованням, попри здорові генетичні задатки й добродійний родинний вплив.

Духовне спустошення, мізерність життєвих інтересів, аморальність Зосима, засвідчують існування згубних психологічних тенденцій, що призводили до потамованої кризи знеособлення. Через низку варіативних психо-емотивних мотивувань (душевних суперечностей, психологічних зривів, депресивних неузгоджень, непорозумінь у власному "я") Шевченко трактує переродження героя як явище, що заслугує не лише оскарження, а й істинного вболівання над "втраченим життям". Уявленню про глибоку трагедію духовної руйнації оприяє чітка лексико-семантична окресленість образу, варіюючи, як рефрен, стосовно Зосима і прикладаючи до типологічно споріднених йому образів ("Нещасний", "Музикант") семантему "нещасний"; кругообіг змістонаповнення відбувається доцентрово до одного слова, набуваючи узагальненого аналітизму.

Шевченкова художня концепція "втраченої особистості" відзначається синкретизмом. Ця проблема існувала не лише в колі літературної образності, де низкою творів був створений художній тип (Іполіт Хляпін "Нещасний", ротмістр Курнатовський "Прогулка...", князь Мордатов "Княгиня", офіцери-опокусники "Капітанша", "Наймичка", мічман Облонський "Художник"), а й відбилась в малюротві, зокрема, в серії побутово-сатиричних малюнків "Притча про блудного сина". Передусім привертає увагу те, що генеза цієї художньої ідеї має глибоке етико-філософське джерело - її витoki у новозавітній оповіді (Євангелія від Луки, XV, 11-32).

Але євангельська притча для митця - не імпульс для абстрактного моралізування, а свого роду привід дати "душу раздираючим картинам" тогочасної дійсності. Своєрідними зображальними символами, мистецькими алегоріями, метафорами Шевченко вмотивовує своє прагнення затаврувати не поведінку (а, отже, й особу) "бессознательного негодяя", а суспільство як першопричину людських страждань. Очевидними є концептуально-тематичні перегуки багатьох аркушів серії з окремими епізодами життя занепащеного героя "Близнець", "Нещасного", сторінками щоденника й епістолярію періоду заслання. Євангельські рецепції згадуються в малюнках "Гля в карти", "В хліві". Але Шевченко в своїй інтерпретації токути іде значно далі порівняно з біблійними мотивами - його герой, як жертва

суспільних негараздів, уособлює нестерпні муки смертвіння людини на руїнах життя; це алегорично показано в образі цвинтаря ("На кладовищі"); герой повістей також гине на цвинтарі бездуховності. І мотив летальності сприймається як єдино вірне, логічне завершення сюжетної лінії негативного героя; характер позбавлений об'єктивної суспільно-історичної перспективи. Такою і є діалектика Шевченкової концепції "втраченої особистості".

Спираючись на багатий матеріал зарубіжної прози Шевченкового часу, присвяченої проблемам становлення особистості, вирізняємо в ній концептуально загострену, як тип, негативну (або регресивну) еволюцію людини, що стала ідейно-тематичним й сюжетно-композиційним ядром жанрового різновиду "роману кар'єри"¹, що походять із пікарескної традиції і є характерним для французької й англійської літератур (герої Бальзака, Стендаля, Флобера, Мопассана, Діккенса, Теккерея), де образ суспільства, проектуєчись на особистість, виявляє руйнівну силу, що веде роман виховання до трагічного фіналу.

У такому контексті звернення Шевченка до образу негативного героя, котрий іде шляхом виродження й спустошення, бачиться як розуміння письменником загальних тенденцій у розвитку буття. Проблему "втраченої особистості" Шевченко вирішує в дусі доби, ідейно суголосо із загальною естетичною традицією сучасності, але водночас його герой несе в собі суто особистісне, має чітку окресленість в історико-національному контексті часу. В цьому своєрідно виявилось, сказати б, динамічне злиття індивідуальних особливостей великого таланту письменника й глибинних етико-філософських тенденцій епохи.

У другому розділі - "Етико-естетична концепція особистості як відображення романтичних тенденцій в еволюції героя роману виховання" - розглядається жанрові особливості повісті "Художник" у контексті історико-типологічної генези роману виховання в тому його різновиді, що перегукується з тематичною групою творів про мистецтво і долю художника. Такий тип роману виховання "Kunstlerroman" був досить поширеним на терені німецької літератури, зокрема в творчості Гете, Новалиса, Тіка, деякі риси його знаходимо також у російській романтичній прозі I пол. XIX ст.²

Задум повісті "Художник" був породжений бажанням Шевченка еку-

¹ Затонский Г.В. В наше время. М., 1979. - С. 406.

² Див.: Искусство и художник в русской литературе I полувека.

художньо відтворити етапи духовно-мистецької еволюції творчої особистості, ґрунтуючись на мемуарно-біографічному матеріалі; письменник майстерно вводить у фабульну структуру автобіографічне начало, яке визначає не лише зовнішньоподієву сюжетність, а й внутрішню концепцію, етико-естетичну спрямованість твору. Поглиблений автобіографізм впливає на специфіку співвідношення в романній фабулі художньо втвореного і реально існуючого, в якому превалює аутентичне начало, що зумовлює принципову відкритість жанрової форми. Ідентифікація авторського "я" в художньому образі становить концептуальну естетичну ідею, що "провокує" стильову манеру на руссоїську сповідальність ("Я хочу показати своїм друзям людину у всій правді її природи, - і цієї людиною будь я"¹), яка глибоко увійшла як в європейську, так і в російську романно-повістєву прозу ("Поезія і Правда" Гете, "Сповідь сина віку" Мюссе, "Минуле й думи" Герцена, трилогія Толстого).

Повість "Художник" створена в дусі романтичних тенденцій розвитку автобіографічного роману виховання; її структурною і сюжетною домінантою є життєпис творчої особистості. Формування особистісної самоцінності, кристалізація мистецького таланту утворюють концепцію фабули, є її головним рушієм. В центрі лінійно-біографічного сюжету, що розгортається в хронологічній послідовності без темпоральних інверсій і ретроспективних аллюзій, автобіографічний герой. Історія його душі - основний об'єкт уваги, оскільки жанр автобіографічного роману виховання передбачає не тільки біографію зовнішніх проявів героя, скільки внутрішню його біографію детально відтворену динаміку духовної зрілості². Інтелектуальне, творче начало зумовлюється духовним складом героя, артистизмом його натури, романтичною настроєвістю ("...мой художник принадлежал к категории людей отрастных, увлекающихся, с воображением горячим..." (IY, 221).

Залюблення у світ прекрасного, глибоке естетичне сприйняття краси, відчуття її благотворного впливу становить естетичний ідеал шевченкового героя: "Я, - значава він, - люблю или, лучше сказать, обожаю все прекрасное как в самом человеке, начиная с его прекрасной наружности так само, если не больше, и возвышенное, изящное произведение ума и рук человека". Сфера краси, сфера прекрасного не обмежується для нього лише цариною мистецт-

¹ Руссо Ж.-Ж. Избр. соч.: В 3-х т. - М., 1961. - Т. 5. - С. 667.

² Мудасити М.П. Этапы развития немецкого романа воспитания

ва, його естетичний світ охоплює усю безмежну широчінь реального життя, навколишньої природи, суспільного буття, людської творчості.

Критерій "жизненности" художнього образу, відповідності його реальним явищам дійсності наявний майже в кожному занотованому молодим художником враженні від того чи іншого мистецького творіння. Говорячи про своїх академічних колег, живописців і скульпторів, він відзначає, зокрема, Рамазанова і Ставассера. Особливо приємно вразила його скульптура Ставассера: "Он исполнил круглую статую молодого рыбака, и как исполнил! Просто прелесть, особенно выражение лица - живое, дыхание затаившее лицо следит за движением поплавка!" (IV, 194).

З не меншим захопленням сприймав початкуючий художник й інші оповнені диханням реального життя твори жанрового живопису, як, наприклад, малюнки Штернберга, зроблені на Україні, в яких відобразились не тільки живі риси українського пейзажу, а й душа народу (IV, 181).

Не можна оминати і того факту, що нотуючи ці свої враження герой незмінно посилається на співчутливе, заохочуваче ставлення Брюллова до жанрового живопису, до мистецьких студій над навколишнім життям. Великий художник не тільки не заважав своїм учням у цьому, але й поділяв часто їхні захоплення і щиро висловлював своє схвалення, допомагав своїми порадами. Так поставився він до згаданої вище скульптури "Рибак" Ставассера, до малюнків Штернберга від яких був у захваті до художніх студій героя, за яким особа молодого Шевченка.

Саме такою - спрямовуючою й наставницькою-бачиться Шевченкові роль учителя, який не пригнічує творчу особистість своєю авторитарністю, а навпаки сприяє розвитку творчих потенцій митця. В цьому виявилась новизна Шевченкового підходу до жанрової моделі "учитель - учень", де останньому притаманна певна свобода, відвертість суджень, незакомплісоване сприйняття, зокрема, й Брюллова його учень сприймає без ореолу святості генія, - як мистецьку особистість, в якій його приваблювали "не виспрошенні фантази", а "идеалы" полные красоты и жизни (IV, 207).

Бусупереч ідеалістичним теоріям Шевченків герой у розумінні прекрасного виходив з цілком земних критеріїв художника-реаліста. Молодий митець, учорашній кріпак, перейнятий щирим любов'ю до прекрасного, відчув, однак, "непреодолимую антипатию к философиям и

естетикам" тих "безжизненных" теоретиків, що одикувалися відірвати мистецтво від життя, віддалити його в світ ідеальних "призракор" і "грез наяву". В цьому контексті герой "Художника" вигідно вирізняється на фоні жанрових домінант романтичного роману виховання, коли герой у прагненні до мистецьких ідеалів настільки віддається пошукам божественної гармонії, що втрачає відчуття реальності, заглиблюючись у свій фантазований світ. Зокрема, світ героя Новалиса ("Генріх фон Офтердінген") – це передовсім його сонмариво про блакитну квітку, що обертається символом романтичних ілюзій-мрій. Шляхом подолання театральних і художницьких ілюзій формується й духовно-етичне єство героїв Гете ("Театральні поклонники Вільгельма Мейстера") і Келлера ("Зелений Генріх"). Зокрема, Шлегель інтерпретував постать Мейстера як оправді романтичну особистість, оскільки йому була властива особлива мистецька оприйнятність і здатність бути художником свого життя¹. Герой у "бурхливому вирі" саморозвитку ніби руйнує старий виховний сюжет, що розгортається як послідовне становлення, його образ потребує вільної "музикальної" структури. За таким естетичним принципом розвивається сюжетика долі Генріха фон Офтердінгена Новалиса, Юлія Ф. Шлегеля (роман "Лизинда"), Франца Штернбальда Л. Тіча.

Герой повісті "Художник", попри романтичну екзальтованість і фантазійність, не спричиняється до руйнації сюжету виховання. Послідовність подій і обставин, що формують героя, бентежать його душу, нахиляють, спонукають до творчого піднесення, відтворює процес його становлення. Протягом усього сюжету незмінні: є бажання автора ослугити діалектику "найбільш важливої пори індивіда – пори розвитку"². Це прагнення Шевченка, як автора художньої біографії, філологічно близьке творчим засадам "Поезії і правди" Гете й трилогії Толстого. Основна мета Шевченка зосередитись на еволюції героя на динаміці його розвитку. В просторово-часовому контексті виховні чинники набувають конкретики і характеротворчої ваги; "індивідуальна доля героя вивчається в тій послідовності, як внутрішні потяги й зовнішні впливи складають характер"³. Досить хоча б послідовно прослідкувати за численними "віхами" становлення героя, щоб переконатись в якійсь невсипущою жадобою намагався початкуючий художник збагнути суть художньої творчості, як дедалі більше збагачував-

¹ Menckes G. Die deutsche Romantik. München, 1922. – S. 20.

² Див.: Оккерман П.П. Разговори с Гете. М., 1931. – С. 100.

³ Гейден А.И. Собр. соч. в 30-ти т. – Т. X. – М., 1906. – С. 9.

ний життєвим та мистецьким досвідом осягав ті високі естетичні критерії, які найповніше відповідали гуманістичному мистецтву. Типологічна зуголосність "виховної" концепції Шевченка з гетевською формулою "ступенів розвитку" творчої особистості очевидна. Зокрема, набирає помітної ваги характерологія зовнішніх життєвпроявів, яка являє собою "символічно значущі етапи становлення творчої особистості як симптоми внутрішнього зростання і розвитку головного й єдиного героя виховного роману"¹.

На жаль, за парадатністю охоплення дійсності повість Шевченка "програє" в контексті типологічних аналогій. Такої концентрації зовнішніх реалій - історичних, соціальних, суспільних, як це можна бачити у Гете чи Герцена, навколо особи автобіографічного героя у Шевченка, безперечно, нема. Натомість на першій план виступає активна, діяльна особистість, яка силою обдарування і напруження творчих сил із тенет, накинутих на неї кріпцтвом, піднімається до вершин духовної культури, викликаючи подив широтою інтелектуального виднокругу, напрочуд багатим запасом знань у найрізноманітніших сферах, зокрема і особливо, в галузі естетичної культури, історії і теорії мистецтва, виявляючи тонкий і вимогливий художній смак, концептуальну цілісність естетичних критеріїв, ясність художніх задумів. Лише як вторинне до становлення особистості випрозорюється звернення до подій історико-культурного плану, що викликає герценовську запрограмованість "зідображення історії в людині, виледково посталий на її дорозі" й аж ніяк не передбачає "впливу історичних обставин" на становлення "внутрішньої людини", як це було притаманне Гете.

Вплив зовнішніх чинників на формування Шевченкового героя розкривається через призму середовища, що має вирішальний (зокрема, коли йдеться про формування самоосвідомості, рис вдачі) характер. Осмислення взаємодії героя й оточення проходить у кількох площинах - суспільно-соціальній, інтелектуальній, мистецькій і духовно-естетичній. Ця проблема ставилася й у російській літературі, наприклад у повістях М.Лавлова "Іменина" (1835), В.Одоевського "Катя, или история воспитанницы" (1834), торкався її і Шевченко в повісті "М.Зікант". Подібну думку - "особистість формується подіями і середовищем" висловлював і О.Герцен в автобіографічному романі збереження "Минуле й думи". Концепція осмислення найбільш імпліцитно

Предисловие В.Жирмунского к "Поэзии и правде" // Гете П.В. Собр.соч. в 13-ти т. - Т.Х. М., 1935. - С.6.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Шевченкові, хоча він розглядає середовище та його характеротворчі чинники неспівмірно локальніше, ніж це представлено у творах контекстуально співвідносних, де особисте життя героя невіддільне від "біографії людського роду" (Герцен).

У повісті "Художник" структурно реалізувалось складне сплетіння позасуб'єктних та суб'єктних форм вираження авторської свідомості. Сама многочленною структурою зумовлюється естетична концепція, результатом якої є композиція сюжету автора і сюжету героя, котрі, взаємодіючи, утворюють власний контекст.

Основною тенденцією композиційної будови образу автора і встановлення взаємодії автора і персонажів у повісті "Художник" є те, що автор постає як емпірична особа, яка знаходиться в тій самій площині, що й автобіографічний герой та інші персонажі повісті - між контекстом автора і аурую героя немає, передовсім це зумовлюється латентно-автобіографічним підґрунтям сюжету, як одної з форм вияву авторської свідомості. Сюжетні плани автора і героя постійно перетинаються, утворюючи різні варіанти взаємопереходів з одного плану в інший. Автор може бути чи то безмежно близьким до героя, коли й набуває сили аутентичне начало, що веде до сюжетно-фабульної й етико-естетичної та психологічної ідентифікації "я" автора і "я" героя, чи то він віддаляється на визначену ним самим просторову чи часову дистанцію, поринаючи у власні спогади, ліричні роздуми, філософські медитації, рефлексії; причому, якщо просторова дистанція має певну об'єктивну константу, де зв'язками між сюжетом автора і героя є листи та роздуми одного й листи-сповіді другого, то часова дистанція, незважаючи на фабульну скутість, відзначається чітко вираженою ретроспективністю. Ретроспективна позиція автора часто має панхронічний характер, що зумовлюється авторським всезнанням і "здатністю" до передбачення, а, отже, контекст автора є значно ширшим, ніж контекст героя. Дана характерологічна риса авторської свідомості надає повісті вільних форм художнього вияву.

Коли йдеться про характер і сутність конфлікту в повісті "Художник", як жанрового різновиду роману виховання, то він відповідно до типології жанру сконцентрований на терені морально-естетичному і вибудовується на ряді опозицій: з одного боку, професійні вимоги, випробовування "аскетизму", з іншого - особистість з притаманною їй почуттєвістю, не здатна протистояти захопленням, і далі: висока духовність, порив до гармонії і обивательська дійсність, ідеалі і реальність, індивід і суспільство та ін. Всі опозиції

зиці і так чи інакше пов'язані, перемежовані і входять в структуру конфлікту. Це одночасно й полєси, що тримають філософський зміст повісті, її етичний зміст. Характер розв'язки в повісті "Художник" - мотив безумства митця, мотив "перерваного польоту" виходить за рамки традиційних типологічних структур, контамінуючись з романтичною ідеєю приреченості митця (ІУ, 139-140). В кінцевому підсумку конфлікт впливає на глибину і обсяги жанрового змісту повісті, а, отже, і на формування певного жанрового різновиду не лише в межах жанру роману виховання, а й у середині його жанрових структур. Таким чином, характер конфлікту, його сутність, концептуальність, суспільна й психологічна вмотивованість у повістях Шевченка є обов'язковою передумовою жанрової варіативності сюжету.

Типологічний аналіз жанрової природи художньої прози Шевченка здійснений у теоретичному й історико-літературному контексті розвитку роману виховання, дозволяє зробити певні висновки.

Розглянуті у дисертації жанрово-стильові пошуки Шевченка-прозаїка (а вони були досить інтенсивними) утворюють певну концептуальну цілісність і є свідченням глибокого етико-філософського й естетичного осмислення проблеми становлення особистості, що набула цілком довершених образних й структурних форм.

Розвиток жанрів та їх різновидів - процес складний і тривалий. А виникнення й функціонування жанрово-стильових тенденцій є більш динамічним. Проза Шевченка - типове свідчення таких історико-літературних процесів, оскільки в ній через конкретику жанрових доміант матеріалізувався один із магістральних шляхів романного мислення. Діалектичний і системний підходи дали можливість дослідити контамінацію традиційного й нововитвореного, їх вплив на своєрідність жанротворчих факторів у художній системі Шевченкових повістей.

Основні положення дисертації відображені в статтях:

1. Структурно-композиційні особливості бінарного образу в повісті Т.Шевченка "Глизна в ч" - "Слово і час", 1991. - № 12.
2. Проблема "втраченої особистості" за повістю Шевченка "Близнець" - Вісник Київ. університету. Літературознавство. Мовознавство. - К.: Львів, 1991. - Вип. 6.
3. Психологічний портрет героя (повість Т.Шевченка "Художник") - "Слово і час", 1993. - № 9 - друкується.
4. Автор і герой в художньо-естетичній концепції Т.Шевченка (на матеріалі повісті "Художник") - Вісник Київ. університету. Літературознавство. Мовознавство. - К.: Львів, 1993. - Вип. 8 - друкується.

347009 *Ніжко*

AB 27.234

AB 27.234